

Ірина Мельник (Марціясь),

аспірантка кафедри теорії та історії

держави і права

Західноукраїнського національного

університету

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5984-6727>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню проблеми формування та генезису концепції зовнішньої політики та основних етапів її реалізації у період діяльності Центральної Ради Української Народної Республіки. Здійснено історико-правовий аналіз правових актів, прийнятих в 1917-1918 рр., а також дипломатичних рішень, їх наслідків. Охарактеризовано досягнення й упущення тогочасного уряду у сфері міжнародних відносин. Окреслено вплив та значення діяльності молоді держави на міжнародній арені, підтримки іноземних партнерів та світової спільноти загалом, особливо в порівнянні з сучасною ситуацією в країні.

Ключові слова: міжнародна діяльність, міжнародні відносини, міжнародна правосуб'єктність, Універсали, Українська Центральна Рада, Українська Народна Республіка.

Melnyk I.

Organizational and legal basis of the international activities of the Ukrainian Central Council: a historical and legal study

The research is devoted to the study of the problem of the formation and genesis of the concept of foreign policy and the main stages of its implementation during the period of activity of the Central Council of the Ukrainian People's Republic. A historical and legal analysis of legal acts adopted in 1917-1918, as well as diplomatic decisions and their consequences, was carried out. The achievements and omissions of the then government in the field of international relations are characterized. The influence and significance of the activity of the young state in the international arena, the support of foreign partners and the world community in general, especially in comparison with the current situation in the country, are outlined.

Taking into account the world experience of state formation, it is obvious that the situation in the international arena and the presence of support from foreign states are important for the successful formation and development of a state. From 1917 to 1921, it was external factors had a significant impact on the restoration of Ukraine's independence. Therefore, at the current stage of state formation, especially in the conditions of Russia's full-scale war against Ukraine, a thorough study of the historical and legal experience of the revival of Ukrainian statehood during the time of the Ukrainian People's Republic is extremely relevant and important. Yes, some problems of the direction are considered in general works, however, the formation of Ukraine in the international arena has its own history and traditions, which requires separate consideration and analysis, which determines the relevance of this study. A deep and comprehensive study of the experience of the implementation of the foreign policy of the Ukrainian People's Republic, taking into account the situation of Ukraine in today's conditions, will make it possible to emphasize the current situation in the international arena. In addition, the study of the peculiarities of the implementation of the foreign policy of this period will make it possible to take into account the miscalculations in the formation of the foreign policy concepts of the current elites and avoid them today.

The purpose of the article is to conduct a study of the impact of the situation in the international arena on the restoration of Ukraine's statehood during the period of activity of the Ukrainian People's Republic and to take into account the positive and negative consequences of the decisions made by the political elites of that time in the process of implementing the state's foreign policy.

Thus, the foreign policy of Ukraine during the period of the national revolution, in particular during the activity of the Ukrainian Central Rada, is characterized by the formation of the concept and definition of the main directions of development with the aim of gaining independence. Therefore, the most significant achievement of this period is the recognition of Ukraine as a full-fledged subject of international relations and the implementation of an independent foreign policy. In addition, the foreign policy assets of the Ukrainian People's Republic, despite miscalculations and

mistakes, in addition to the formation of an independent foreign policy, were the creation of the General Secretariat for International Affairs and the development of international relations with foreign countries, in particular in the search for support and assistance in the fight against Bolshevik Russia. Thus, having declared independence and received recognition in the international arena, Ukraine once again proved that it cannot exist as part of Russia and thus made a significant contribution to overcoming the widespread stereotype of «great and indivisible» Russia, which we continue to prove today.

Keywords: international activity, international relations, international legal personality, Universals, Ukrainian Central Council, Ukrainian People's Republic.

Постановка проблеми. Зовнішньополітична діяльність належить до невід'ємних елементів суверенної держави та здійснює значний вплив на її становлення і розвиток. Часто власне ситуація на міжнародній арені є основою утвердження незалежності окремої держави. Адже державотворчі процеси залежать як від внутрішніх обставин в країні, так і від актуального міжнародного фону. Відповідно становлення Української Народної Республіки (далі – УНР) в період Української Центральної Ради (далі – УЦР) спонукало розвиток міжнародної діяльності та створення механізмів реалізації зовнішньої політики молодої держави. Відтак була закладена її основа навіть попри значні перешкоди. А тогочасним політичним провідом було здійснено чимало важливих кроків задля відновлення міжнародної суб'єктності Української держави. Зокрема, зусилля дипломатичного корпусу були спрямовані насамперед на утвердження України як повноцінного суб'єкта міжнародних правовідносин, а також здобуття міжнародної підтримки у боротьбі за збереження незалежності. Однак, незважаючи на значну кількість наукових досліджень даного періоду, маловивченими залишаються питання створення та розвитку механізму реалізації міжнародної діяльності та зовнішніх відносин. Відповідно дослідження даної проблематики створить можливість ґрунтовнішого розуміння особливостей державного будівництва на зазначеному етапі та забезпечить врахування успішних та провальних рішень у процесі налагодження міждержавних відносин УЦР. Адже розвиток сучасної держави та збереження її незалежності з врахуванням досвіду міжнародної діяльності Української держави у період національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. є важливим чинником її генезису та ключовим елементом якості її розбудови, що беззаперечно зростає в період ведення війни з росією.

Актуальність теми дослідження. Враховуючи світовий досвід державотворення очевидно, що для успішного становлення та розвитку держави важливе значення має ситуація на міжнародній арені та наявність підтримки іноземних держав. У 1917–1921 рр. визначний вплив на відновлення незалежності України мали саме міждержавні відносини. Тому на сучасному етапі державотворення, особливо в умовах повномасштабної війни росії проти України надзвичайно актуальним та важливим є ґрунтовне вивчення історико-правового досвіду відродження Української держави за часів УЦР. Так, окреслені проблеми розглядаються в узагальнюючих працях, проте, становлення України на міжнародній арені має власну історію і традиції, що потребує окремого висвітлення та аналізу, що вказує на актуальність даного дослідження. Глибоке та всебічне вивчення досвіду реалізації зовнішньої діяльності УЦР з врахуванням становища України в умовах сьогодення дозволить розставити акценти і визначити шляхи розбудови України у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Етапи формування зовнішньої політики та розвитку міжнародних відносин у добу Центральної Ради досліджувало чимало науковців. Даній тематиці присвячено праці сучасників та безпосередніх учасників подій, які хоч носять часто публіцистично-пропагандистський характер, однак формують теоретичне підґрунтя зовнішньополітичної концепції України, зокрема М. Грушевського [2], В. Винниченка [12], Д. Дорошенка [1], О. Шульгина тощо.

Результати досліджень радянських вчених становлять значну частину, проте вони заідеологізовані та в основному базуються на позиції В. Леніна.

Однак, в незалежній Україні розпочався новий етап досліджень у історико-правовій науці. Сучасні вчені надають великого значення дослідженням різних аспектів зовнішньої політики Української Центральної Ради. Вагомими є результати досліджень таких науковців: П. П. Гай-Нижника [11], І. Дацківа [10], Д. Веденєєва, О. Копиленка [6], М. Кравчука [7, 8, 9] В. Соловйової [5] та ін.

Мета статті полягає в проведенні дослідження впливу ситуації на міжнародній арені на відновлення державності України у період діяльності УЦР, та врахуванні позитивних і негативних наслідків прийнятих рішень тогочасних політичних еліт в процесі реалізації зовнішньої політики держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку ХХ ст. розпад імперій створив сприятливі умови для повернення незалежності та утворення нових самостійних держав. Зокрема, значною геополітичною тенденцією стало відновлення державності в Європі та Азії.

літичною зміною того періоду стало утворення на українських землях Української Народної Республіки. Очолито новосформовану республіку демократичне правління, однак перші кроки, зокрема на міжнародній арені давались нелегко. Одним з негативних факторів була несприятлива дипломатична ситуація на фоні Першої світової війни, що особливо позначилось на діяльності дипломатичного корпусу. Проте, саме в даний період всупереч значним труднощам закладалися основи української концепції міжнародної діяльності та розпочалась розбудова дипломатії.

Загальновідомим є умовний поділ вчених зовнішньої політики Української Центральної Ради (далі – УЦР) на декілька періодів. Так, перший розпочинається створенням УЦР та триває до середини листопада 1917 року. Для цього етапу характерним є налагодження відносин з Росією, тому усі зовнішньополітичні заходи були спрямовані на реалізацію цієї мети. Другий період охоплює створення Української Народної Республіки та закінчується в січні 1918 року. На даному етапі розпочинається фактично самостійна діяльність УЦР на міжнародній арені. Головною метою діяльності дипломатичного корпусу в цей час було досягнути визнання республіки на міжнародному рівні та отримати підтримку країн-учасниць Антанти, зокрема Англії та Франції. Нарешті третій етап розпочинається в січні 1918 року та триває до припинення діяльності Української Центральної Ради у квітні 1918 року. Визначальною рисою даного періоду була зміна пріоритетів розвитку міжнародної діяльності та налагодження міждержавних відносин з Німеччиною [1, с. 47-50].

Відтак, з перших днів свого існування Українська Центральна Рада повинна була визначити основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики держави. Особливо важливим було завдання закласти основу міжнародної політики та окреслити засади майбутнього статусу України. Досліджуючи аспекти зовнішньополітичної орієнтації УЦР, доцільно наголосити на геополітичних поглядах М. Грушевського, які сформували теоретичне підґрунтя основної концепції. Так, оцінивши реальну ситуацію, яка склалась після Лютневої революції, М. Грушевський запропонував автономію України у складі Росії. Однак, під національно-територіальною автономією малось на увазі об'єднання всіх українських етнічних земель у єдину національну автономну частину федеративної Росії [2, с. 94-97]. Відповідно, узагальнюючи позицію голови Української Центральної Ради варто розглянути базові положення концепції. Так український народ він вважав «народом західної культури, одним із найбільш багатих східними, орієнтальними впливами, але все-таки за складом своєї культури і свого духу – народом західним». У той час, коли історичні умови диктували Україні східний напрямок, «географічні орієнтували і орієнтують – на Чорне море». Проте, відновлення традиційної західної орієнтації не виключало інші вектори розвитку української зовнішньої діяльності. М. Грушевський переконував, що Україна мала «вияснити свої засоби, завдання й потреби, тим часом не поспішаючи замикатись в який-небудь один круг зв'язків, відносин, впливів, а брати як можна ширше, широковерхую рукою все, що може бути корисним» [2, с. 146-148].

Варто зазначити, що члени більшості партій представлених в УЦР поділяли таку позицію. Зокрема, Українська партія соціалістів-федералістів, Соціал-демократична партія, Партія соціалістів-революціонерів підтримували ідею автономії України у складі Росії та вбачали у цьому найкращу гарантію демократичних і національно-політичних прав. Напротивагу виступала лише Українська федеративно-демократична партія та Партія українських соціалістів-самостійників, представники якої вимагали негайного проголошення та визнання самостійності та незалежності Української Народної Республіки [3, с. 316-319].

Дана позиція більшості членів Української Центральної Ради була закріплена у I-му Універсалі від 10 червня 1917 року. УЦР фактично проголосувала автономію України без відокремлення від Росії: «Хай буде Україна вільною. Не одділяючись від всієї Росії, не розриваючи з державою російською, хай народ український на своїй землі має право сам порядкувати своїм життям...» [3, с. 59]. А також був сформований уряд як виконавчий орган УЦР – Генеральний Секретаріат на чолі з В. Винниченком.

Відповідно реакція Тимчасового уряду була очевидною: українців звинуватили у «зраді», «сепаратизмі», «прориві фронту». Однак вже 12 липня 1917 року до Києва прибула урядова делегація у складі міністрів М. Терещенка, І. Церетелі, О. Керенського і в результаті непростих переговорів Центральну Раду все ж було легітимізовано і проголошено II-ий Універсал [3, с. 61]. Дослідники вважають його своєрідним відступом від I-го Універсалу, оскільки він змушував УЦР йти на компроміс з Тимчасовим урядом, що факто означало зупинення процесу розбудови автономії. Проте, варто звернути увагу на такий позитивний аспект як закріплення статусу Центральної Ради в якості регіонального представницького органу, що фактично означало визнання державотворчого процесу нової держави. До того ж вже в кінці літа 1917 року країни Антанти проявили ініціативу стосовно налагодження прямих контактів з Українською Центральною

Радою. А перебування у Києві консульств Англії, Італії, Бельгії та інших держав значно покращувало даний процес та спряло інформуванню іноземних відомств про ситуацію в Україні [1, с. 235-236].

Другий етап міжнародної діяльності УЦР розпочинається після прийняття III-го Універсалу. Даний акт встановлював власний державний лад в Україні у формі демократичної республіки, із законодавчою та виконавчою гілками влади. Також декларував головні конституційні принципи та закріплював державну територію. Так, в III-му Універсалі були збережені положення про федеративний статус України, хоча вони лише формально обмежували самостійну міжнародну діяльність держави. Хоча, незважаючи на це, УЦР не вдалося реалізувати усі положення. Так як проголошення III-го Універсалу відбулося на фоні складної політичної ситуації, яка була зумовлена політичною та соціально-економічною кризою на території колишньої Російської імперії, а також війною з Четверним союзом. До того ж такі наслідки були пов'язані з відсутністю послідовності та надмірною стриманістю уряду УНР у сфері національного державного будівництва та нейтральній позиції стосовно більшовизму. Більше того, УЦР стримувала створення української армії [5, с. 265].

Однак, з іншої сторони створення УНР посилювало інтерес іноземних країн та активізувало розвиток тісніших міжнародних зв'язків з країнами Антанти. Так, за дорученням французького уряду 18 грудня 1917 року були встановлені офіційні відносини з УНР, а Великобританія призначила Генерального консула П. Багге своїм представником в Україні [3, с. 322]. Такі призначення, знову ж таки, свідчили про визнання української державності. Однак, попри сподівання Української Центральної Ради уряду Франції та Англії уникали конкретних та чітких зобов'язань перед УНР, а навпаки намагались втягнути Україну у продовження воєнних дій на фронті. В той час як УЦР розгорнула активну міжнародну діяльність, яка була спрямована на вихід з війни.

До того ж країни Антанти не підтримували український націоналістичний рух та ідеї створення суверенної держави. Зокрема, в цьому вони вбачали певну загрозу послаблення Антанти й США, враховуючи вплив Німеччини в цьому регіоні. Відповідно, відокремлення незалежної держави УНР було поза національним інтересам держав-учасниць Антанти, які підтримували збереження Росії. А відтак, розглядали «українське питання» виключно як її внутрішню проблему.

Саме на фоні такої міжнародної ситуації 22 січня 1918 року Українська Центральна Рада проголосила IV-ий Універсал, зокрема коли до околиць Києва вже підступали більшовицькі війська. Так, було задекларовано: «З усіма сусідніми країнами, а саме: Росією, Польщею, Австрією, Румунією, Туреччиною й іншими державами... жити у згоді й приязні, але ніяка з них не може вмішуватись в життя самої Української республіки» [4, с. 70]. Таким чином УНР проголосила незалежність. Це своєю чергою дозволило українській делегації виступити повноцінним учасником мирних переговорів в Бресті, де радянська делегація була змушена визнати незалежність України та відповідно легітимність представництва республіки.

У цей період Рада Народних Міністрів УНР створила «Проект організації Народного Міністерства Справ закордонних». А весною 1918 року було затверджено проект Закону УНР «Про закордонні установи Української Народної Республіки», відповідно до положень якого дипломатичні представництва України повинні були отримати загально визначені міжнародні права у цій сфері [6, с. 274-275].

Таким чином, на даному етапі, особливо після проголошення незалежності України чітко сформувався два основні вектори міжнародної діяльності УНР, які були спрямовані, з однієї сторони, на врегулювання відносин з радянською Росією, а з іншої на розвиток міжнародних правовідносин з країнами Четверного союзу.

Відповідно, для першого напрямку характерним була категоричність. Це обумовлювалось відсутністю сприйняття більшовицької влади, розраховуючи на її короткотривале панування. А відтак, УЦР не намагалась домовитись з російською стороною і продовжувала війну. Хоча не було достатньо власних сил для боротьби з більшовиками і надзвичайно складно виходило чинити опір, тому УЦР розраховувала на підтримку іноземних держав. Однак, враховуючи ці обставини такий силовий варіант відносин з більшовицькою Росією не приніс бажаних результатів.

Другий напрямок був реалізований краще, зокрема, щодо стосунків з країнами Четверного союзу. Так, Центральна Рада в грудні 1917 року повідомила про створення УНР і звернулася до міжнародної спільноти з пропозицією розпочати переговори про мир. Однак, беручи до уваги позицію Антанти стосовно незалежності України, було прийнято рішення зосередитись на розвитку взаємовідносин з країнами Четверного союзу, що цілком логічно в умовах загрози повної окупації України більшовицькою Росією. Дане рішення принесло свої результати оскільки Центральні держави були зацікавлені в існуванні самостійної України як держави, що бажає укладення миру. А відтак, запросили делегацію УНР для участі у перегово-

рах з радянською Росією у Брест-Литовську. Мирова делегація прибула на чолі з В. Голубовичем у такому складі: О. Севрюк, М. Любинський, М. Левитський, С. Остапенко, М. Полоз. Переговори були складними, адже російська сторона намагалась дискредитувати представників УНР. Так, Є. Медведєв та Л. Троцький домагались визнання більшовицької делегації як єдиних представників українського народу [11, с. 11-12]. Однак, Центральні держави не надавали великого значення таким заявам, а натомість, намагалися укласти мирний договір на вигідних для себе умовах. У результаті 9 лютого 1918 року вдалось підписати мирний договір з Четвертним союзом, а більшовицькі війська, відповідно, були змушені відступити. Це сприяло відновленню української влади на більшості території, яку УНР вважала своєю. Адже згідно з умовами договору, до складу УНР відходили Холмщина і Підляшшя, а Галичина і Буковина формували окремий коронний край у складі Австро-Угорської імперії [10, с. 29-30]. Відтак, укладення Брестського миру стало фактично першим визнанням незалежності УНР де-юре. Хоча, можливості для розвитку дипломатії Української Центральної Ради залишались досить обмеженими, до того ж не вистарчало міжнародного досвіду та давалась взнаки відсутність достатньої кількості кваліфікованих дипломатичних кадрів.

Однак, щодо оцінки цього договору у вітчизняній історико-правовій науці досі немає єдиної позиції. Існують кардинально різні погляди на доцільність укладення договору загалом та його умови зокрема. Так, частина вчених високо оцінює укладений мир та вважає дипломатичним досягненням Української Центральної Ради, посилаючись на той факт, що з його підписанням Центральні держави юридично визнали незалежність УНР і її кордони, а також Україна набула всіх прав і обов'язків суб'єкта міжнародного права, і була офіційно прийнята в коло світової спільноти. Напротивагу, інша група науковців зазначає, що даний мирний договір призвів до посилення антиукраїнських настроїв в США і країнах-учасниках Антанти, а це значно ускладнювало процеси розбудови суверенної Української держави [10, с. 36]. До того ж договір мав і певні негативні економічні наслідки для української сторони.

Зокрема, В. Винниченко, оцінюючи Брест-Литовський мирний договір, стверджував, що «для української держави цей мир, безперечно, був би з різних боків дуже корисним. Перш усього, ним українська держава визнана такими поважними суб'єктами міжнародного права, як центральні держави. А маючи до цього на увазі ще признание Англії та Франції, можна було би тепер уважати її цілком повноправним, рівним членом світових держав» [12 с. 288-289].

Висновки. Таким чином, зовнішня політика України в період національної революції, зокрема під час діяльності Української Центральної Ради, характеризується формуванням концепції та визначенням основних напрямків розвитку з метою здобуття незалежності. Хоча досить довго не було чіткого усвідомлення значення зовнішньої політики і тому надто багато часу витратили на реалізацію ідеї автономії у складі Росії, однак зрештою курс було змінено. Відтак, найбільш вагомим досягненням даного періоду є визнання України як повноправного суб'єкта міжнародних відносин та реалізація самостійної зовнішньої політики. Проголосивши незалежність та отримавши визнання на міжнародній арені, Україна вкотре довела, що не може існувати у складі Росії і таким чином зробила вагомий внесок у подолання поширеного стереотипу про «велику та неподільну» Росію, що ми продовжуємо доводити і сьогодні.

Список використаних джерел

1. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр.: Т.1: Українська Народна Республіка. Київ: Темпора, 2002. 325 с.
2. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. Київ: Знання України, 1991. 240 с.
3. Нариси з історії дипломатії України / за ред. В. А. Смолія. Київ: Альтернативи, 2001. 736 с.
4. Конституційні акти України 1917-1920 рр. Невідомі конституції України. Київ: Філософська і соціологічна думка, 1992. 269 с.
5. Соловйова В. В. Дипломатична діяльність українських національних урядів 1917-1921 рр.: Монографія. Київ; Донецьк, 2006. 394 с.
6. Копиленко О. «Сто днів» Центральної Ради. Київ: Україна, 1992. 204 с.
7. Кравчук М.В. Міжнародний чинник у будівництві національної держави та її армії в період УЦР: історико-правовий аспект. *Юридичний електронний науковий журнал*. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=44>. 2015. №6. С.20-23.
8. Кравчук М.В. Военное строительство Украинской Центральной Рады в условиях германо-австро-венгерской военной помощи. *Закон и жизнь*. 2013. №11/2. С 138-141.
9. Кравчук М. В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914-1993рр. (Орг., структура, штати): Іст.-правове дослідження. Івано-Франківськ-Коломия: Плай; Вік, 1997. 292 с.

10. Дацків І. Б. Дипломатичне протистояння між українською і російською делегаціями на Брест-Литовській мирній конференції. *Наукові виклади. Історія України*. Вип.1. 2011. С. 28-34
11. Гай-Нижник П. Міровий договір УНР з Центральними державами у Бересті: політичні аспекти переговорного процесу (грудень 1917 р. – листопад 1918 р.). *Українознавство*. 2019. №3. С.8–20.
12. Винниченко В. Відродження нації (Історія української революції [марець 1917 р. – грудень 1919 р.]): Репринтне видання 1920 року. У 3 ч. К.: Політвидав України, 1990. Ч.ІІ. 330 с.

References

1. Doroshenko, D. (2002). *Istoriia Ukrainy 1917-1923: T.1: Ukrainska Narodna Respublika [History of Ukraine 1917-1923 Volume 1: Ukrainian People's Republic]*. Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
2. Hrushevskiy, M. (1991). *Khto taki ukraintsi i choho vony khochut [Who are Ukrainians and what do they want]*. Kyiv: Knowledge of Ukraine [in Ukrainian].
3. Smoliiy, V. A. (Eds.) (2001). *Narysy z istorii dyplomatii Ukrainy [Essays on the History of Diplomacy of Ukraine]*. Kyiv: Alternatives [in Ukrainian].
4. *Konstytutsiini akty Ukrainy 1917-1920 rr. Nevidomi konstytutsii Ukrainy. Constitutional acts of Ukraine 1917-1920 [Unknown constitutions of Ukraine. (1992)]*. Kyiv: Philosophical and sociological thought [in Ukrainian].
5. Solovyova, V. V. (2006). *Dyplomatychna diialnist ukrainskykh natsionalnykh uriadiv 1917-1921 [Diplomatic activity of Ukrainian national governments 1917-1921]*. Kyiv; Donetsk [in Ukrainian].
6. Kopylenko, O. (1992). «Sto dniv» Tsentralnoi Rady [«One Hundred Days» of the Central Rada]. Kyiv: Ukraine [in Ukrainian].
7. Kravchuk, M. V. (2015). *Yurydychnyi elektronnyi naukovyi zhurnal [Legal electronic scientific journal]*. Retrieved from <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=44>, 6, 20-23 [in Ukrainian].
8. Kravchuk, M. V. (2013). Voennoe stroitelstvo Ukraynskoï Tsentralnoi Rady v uslovyakh hermano-avstro-venherskoï voennoi pomoshchy [Military construction of the Ukrainian Central Council under the conditions of German-Austro-Hungarian military aid]. *Zakon y zhyzn – Law and Life*, 11/2, 138-141 [in Ukrainian].
9. Kravchuk, M. V. (1997). *Pravovi osnovy budivnytstva Natsionalnykh Zbroinykh Syl Ukrainy v 1914-1993 rr. (Orh., struktura, shtaty): Ist.-pravove doslidzhennia [Legal foundations of the construction of the National Armed Forces of Ukraine in 1914-1993. (Organization, structure, states): Historical and legal research.]* Ivano-Frankivsk-Kolomiya: Play; Vik [in Ukrainian].
10. Datskiv, I. B. (2011). Dyplomatychne protystoiannia mizh ukrainskoïu i rosiiskoïu delehatsiiamy na Brest-Lyтовskii myrnii konferentsii [Diplomatic confrontation between the Ukrainian and Russian delegations at the Brest-Litovsk Peace Conference]. *Naukovi vyklady. Istoriia Ukrainy – Scientific presentations. History of Ukraine*, 1, 28-34 [in Ukrainian].
11. Gai-Nizhnyk, P. P. (2019). Myrovyi dohovir UNR z Tsentralnymi derzhavamy u Beresti: politychni aspekty perehovornoho protsesu (hruden 1917 r. – lystopad 1918 r.) [The peace treaty of the Ukrainian People's Republic with the Central Powers in Brest: political aspects of the negotiation process (December 1917 – November 1918)]. *Ukrainoznavstvo – Ukrainian studies*, 3, 8-20 [in Ukrainian].
12. Vynnychenko, V. (1990). *Vidrodzhennia natsii (Istoriia ukrainskoï revoliutsii [marets 1917 r. – hruden 1919 r.]): Reprintne vydannia 1920 roku [Renaissance of the Nation (History of the Ukrainian Revolution [March 1917 – December 1919]): Reprint edition of 1920]*. Part II. Kyiv: Polityvdav Ukrainy [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.09.2022.